

Cimbrertyren

– et kort, men brutalt kapitel
af dansk-jødisk historie under besættelsen.

Af Vibeke Boolsen

I Dansk-jødisk historie er perioden forud for jødeaktionen i oktober 1943 ofte noget underbelyst. De ”højdepunkter”, der almindeligvis fremhæves, er udgivelsen af ugeskriftet *Kamptegnet*, forsøg på at genere Synagogen i Krystalgade ved at hælde maling på bygningen og smide grisefødder over hegnet, og bagvaskelsessagen mod grosserer P. M. Daell og hans jødiske privatsekretær, som i sin kerne gik ud på at en af ejerne af Daells varehus havde en jødisk privatsekretær, som fordi hun både var jødisk og privatsekretær ikke alene måtte være hans elskerinde, men også den, der bestemte i varehuset, herunder at tyskere i uniform fik så dårlig en behandling, når de handlede der. Sagen endte i Højesteret i begyndelsen af 1942 og er kendt for at være noget så usædvanligt som et eksempel på, at det var muligt i et land, som var besat af Det tredje Rige, at en jøde (og kvinde) kunne anlægge retssag for bagvaskelse og æreskrænkelse mod en antisemitisk redaktør – og *vinde den ved domstolene*. Af dette får man en formodning om, at antisemitisme i Danmark var noget, som kun sporadisk berørte jødiske kredse. Det var noget, som af og til kom op til overfladen, men i det store og hele var antisemitisme, også under besættelsen, noget, som man meget sjældent kom i berøring med.

Inden for forskning i antisemitisme skelnes der ofte mellem den ”lille” antisemitisme og dens modsætning, den ”store”. Den ”store” er voldelig antisemitisme, den ”lille” er alt andet end voldelig antisemitisme. Ved at karakterisere dem som sådan, siges det også, at hvor det kan være umuligt at overleve den

”store” antisemitisme, så er det fint muligt at overleve med den lille. Den ”store” skal endvidere direkte være vold mod mennesker, den ”lille” kan gå ud over alt andet, der har tilknytning til noget jødisk. Endvidere kan den være verbal, dvs. ”noget, der bare siges”.¹

En sådan klassifikation overser imidlertid fuldkommen noget andet: når man overlever ”den lille antisemitisme”, så skal man leve med følgerne af den resten af livet – ligesom med følgerne af al anden sadisme.² Når vi stiller det sådan op, kan vi også se, at antisemitisme, som det har været muligt at overleve, er den sadisme, der går ud over jødisk, hvad enten vi siger at det er ”noget” jødisk, eller ”nogen jødiske”.

Måske vil det gøre definitionen mere præcis, dersom vi kan finde ud af, hvad der kan tilfredsstille antisemitisme? Mit forslag er at antisemitisme er tilfredsstillet, dersom det er umuligt at opfatte noget jødisk eller nogen jødiske; at alt jødisk er så fuldstændig forsvundet fra menneskeheds historie, at det er som om det aldrig har været der. Det er sporløst forsvundet. Det vil tilfredsstille en psykologisk formel, der hedder ”død-og-borte”.³

Udstyret med dette kan vi derefter se på hvorledes antisemitisme retfærdiggør sig selv: den siger at ”det er jødernes egen skyld”, at antisemitisme går ud over dem og deres: dersom jødisk ikke havde været der, så var det ikke gået ud over dem og deres. De kan jo bare lade være med at være så jødiske.⁴

Både før, under og efter besættelsen var der antisemitisme i Danmark. Det ville være meget underligt hvis det er noget, der først er kommet til i nyere tid⁵. Der var (og er) vittterlig mennesker, der skaber sig "mening med livet" ved at være antisemitiske, og det er der konstant, også i Danmark.

I det besatte Danmark var der, som i besatte lande i almindelighed, en "dobbelt jurisdiktion", dvs. at der er to slags love, der gælder, nemlig både besættelsesloven og den danske lov. I Danmark gjorde det at man f.eks. ikke kunne sige afgjort om det var lovligt eller ulovligt at aflytte udenlandsk radio, for det var lovligt efter dansk lov, men havde f.eks. i Tyskland været ulovligt siden 3. september 1939. Og det var en illusion at regne med at tysk lov ikke skulle kunne håndhæves af dansk politi, dersom besættelsesmagten bestemte sig for det. Mørklægning var således noget, der var indført af besættelsesmagten, men som blev håndhævet af dansk politi. Ganske vist havde betingelserne ved selve besættelsen den 9. april 1940 fastslået at "Rigsregeringen [erklærer] overfor den kongelige Regering at Tyskland ikke har til Hensigt ved sine Foranstaltninger hverken nu eller i Fremtiden at antaste Kongeriget Danmarks territoriale Integritet eller politiske Uafhængighed"⁶. I maj 1938 havde Danmark indgået en ikke-angrebspagt med Det tredje Rige, men det havde Polen jo også, og den polske besættelse havde vist sig at være særdeles brutal.

Spørgsmålet var, hvad der lå i "politisk uafhængighed", og hvor langt den rakte. Ganske vist havde Scavenius fastslået at den danske regering havde en "bundgrænse" for, hvad en dansk regering ville være med til at gennemføre – ingen genindførelse af dødsstraf i dansk straffelov, og ingen jødelovgivning, men spørgsmålet var, hvor lang tid en dansk regering ville kunne modstå et pres fra besættelsesmagten til f.eks. at indføre jødelovgivning, sådan som man kendte det fra Tyskland? Var det en absolut eller en relativ bundgrænse, der var tale om? Hvad ville der ske, når noget var ulovligt efter tysk lov, men ikke efter dansk? Sådanne spørgsmål affødte

en daglig usikkerhed i Danmark blandt dem, der ville være lovlige, og ikke kun i forbindelse med aflytning af radio, det var kun ét blandt mange forhold, der var usikre. Andet var at læse de nyheder, der ikke fandt nåde for den tyske censur, men som fandtes i blade, der nu var illegale.

At der var et udstrakt samarbejde med Det tredje Riges besættelsesmagt, kunne man dog også se af både vedtagelsen af "kommunistloven" den 22. august 1941, og tiltrædelsen af Anti-Komintern-pagten den 25. november samme år. Det var altså muligt efter dansk lov at gøre noget, der ellers havde været lovligt efter dansk lov, ulovligt efter samme efter en vedtagelse i Rigsdagen, ligesom det tidligere var sket i Tyskland (hvor man dog også havde medtaget "bastard-kommunismen", dvs. Socialdemokratiet, for en sikkerheds skyld, og så alle andre partier end det nazistiske).

Og hvad havde det så med jødernes forhold i Danmark at gøre? Ikke andet end at ifølge nazistisk race-teori var "jødedom = kommunisme". Rusland var blevet til Sovjetunionen og havde erklæret, at det nu var et kommunistisk land, og straks var der en hel masse jøder, der havde fået fremtrædende poster der. Ikke engang russisk antisemitisme, der dog stod bag en lang række pogromer i det zaristiske Rusland, havde formået at stå imod den seneste bølge af "jødisk magtovertagelse", hvad udelukkende viste, ifølge den nazistiske propaganda, hvorledes jøderne var snedige og lumske, samtidig med at de uden ophør arbejdede på at overtage "verdensherredømmet", intet mindre.

I Danmark var den organiserede nazistiske antisemitisme samlet først i et parti, nemlig N[ational] S[ocialistisk] A[rbejder] P[arti]: NSAP, stiftet i 1935. Dette parti adskilte sig fra Fritz Clausens DNSAP ved netop "jødespørgsmålet" og dets løsning. Hvor Fritz Clausens parti holdt på at "jødespørgsmålet i Danmark" var så lille, at det nærmest slet ingen betydning havde, så holdt NSAP på, at det kan godt være at der ikke var særlig mange jødiske i Dan-

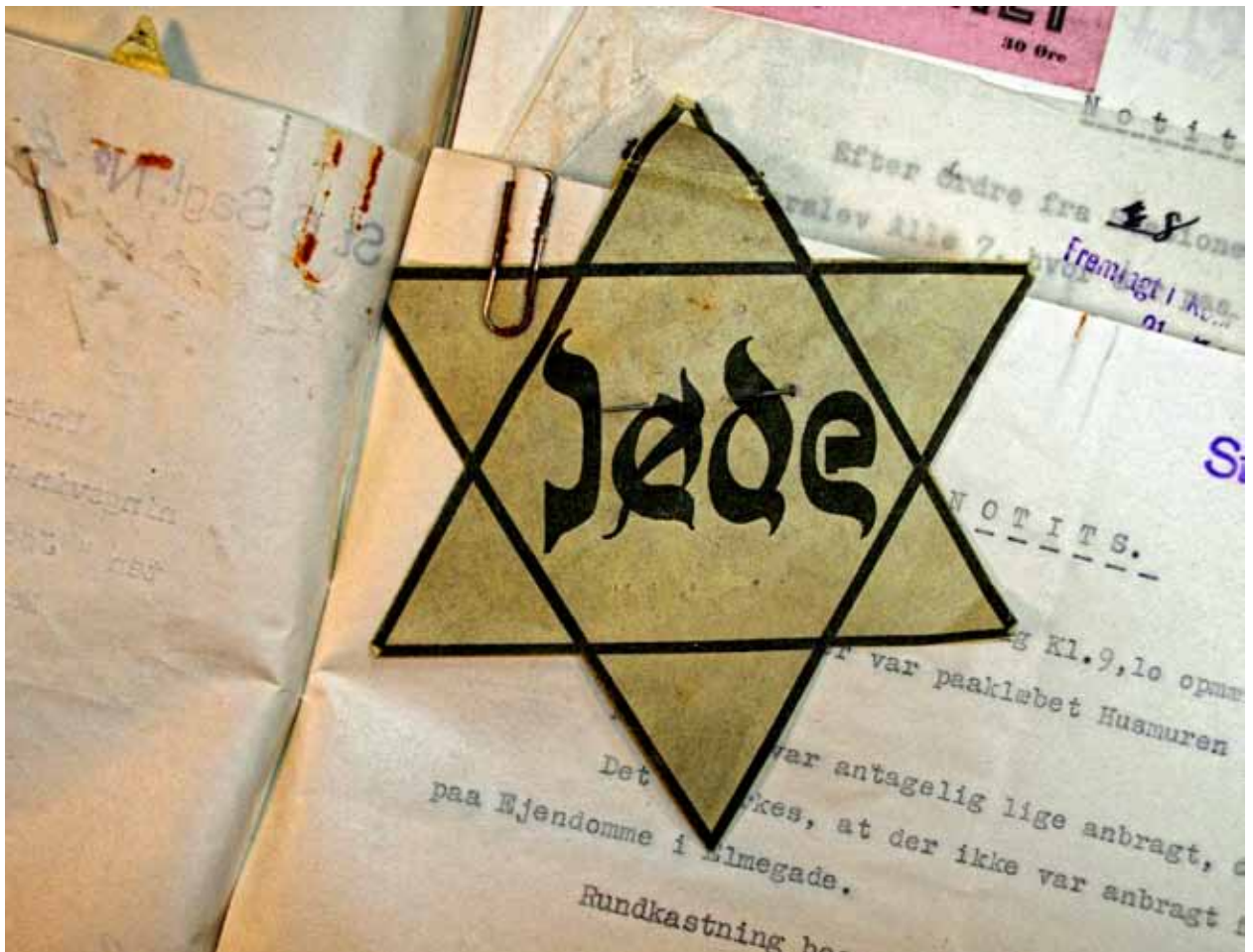
mark, men det var underordnet; bare det at der var nogle jødiske, var nok til at Danmark havde et ”jødespørgsmål” og at det derfor (selvfølgelig) skulle ”løses” efter tysk forbillede.

Det var ikke fordi partiet var stort, det havde aldrig over 500 medlemmer, men dermed ikke være sagt, at det så også var ubetydeligt. For i forbindelse med ”løsning af jødespørgsmålet” i det besatte Europa forelå der noget, der (efter tysk forbillede) nærmest var en koreograferet køreplan. Først skulle man forberede befolkningen ved ”oplysning” om, at der overhovedet var et ”jødespørgsmål”, altså ”oplyse” om jødernes farlighed og undergravende virksomhed mod ”folkelegemet”; dernæst skulle der foretages registrering af ”de jødiske”, noget, der i Det tredje Rige havde krævet indførelse af ”jødellovgivning”, og så endelig kunne man skride til at ”udrense fra folkelegemet” de jødiske, således at de i hvert fald forsvandt fra ”det offentlige liv”; i mildeste fald skulle de lære at ”kende deres plads”, der var nederst i hierarkiet, i værste fald ved ”deportation”.

På tryk, i skrift og i tale: propagandaen og agitationen fra NSAPs side var der ikke noget i vejen med. Der blev udvist en utrættelig flid, men desværre, det var ikke nogen lukrativ forretning, så derfor måtte NSAP fra forsommeren 1941 indgå i et samarbejde med DNSAP for om ikke andet, så dog at få del i det tilskud, som besættelsesmagten lod tilflyde dette parti, der dog heller ikke var vanvittigt populært og næppe på den måde kunne hamle op med den danske nationale mobilisering, der ikke var nazistisk. De to partier (*DNSAP* og *NSAP*) smeltede sammen, *Kamptegnet*, der havde været partiorgan for NSAP, blev nu obligatorisk at abonnere på for medlemmer af det samlede parti, og der blev oprettet et ”Racepolitisk Centralkontor”, der kunne udstede ”arier-attester” til de interesserede. Og op af asken af det fhv. NSAP opstod så Dansk Anti-Jødisk Liga, således at parti-virksomheden kunne fortsætte. Vellykket var partiets indsats dog ikke, selv ikke tiltrædelsen af Anti-Kominternpagten gjorde at der blev indført jødellovgivning i Danmark.

Netop det at det var de nu fhv. NSAP-ere, der stod bag *Racepolitisk Centralkontor* kan give os et fingerpeg om en anden af dette partis stærke sider i forhold til den ”køreplan”, der nævnes foroven. Når det kom til registrering, stod partiet stærkt. Det var noget, som man gik meget op i i det parti. Ikke alene var der et fyldigt ”jødekartotek” i partiets eje, opbygget siden 1936. Også partiets egne medlemmer havde kun kunnet optages, dersom de opfyldte de krav, som Nürnberg-lovene stillede for at være ”arier”. Partiet havde ikke mindre end to genealoger blandt sine medlemmer, og slægtsforskning var den teknik, som anvendtes for at finde ud af, om man blandt sine forfædre havde nogen jøder i sit stamtræ. I forbindelse med redaktionen af *Kamptegnet* blev dette ”jødekartotek” yderligere udbygget, taktet være lokale meddelere uden for København.

Antisemitisme var dog stadig i foråret 1942 noget, som mest var noget, ”man talte om”, men ”ikke gjorde noget ved”. Det skete ifølge Anti-Jødisk Liga for at tækkes systemet i Danmark, der ikke var udpræget antisemitisk, eller i hvert fald ikke antisemitisk nok. Propagandaen havde ikke gjort hvad den skulle. Ikke engang udgivelsen af Lorentz Christensens tobindsværk, 1100 sider, om jøderne i Danmark, *Det tredje Ting* gik over og blev en bestseller. Dens udarbejdelse blev endda støttet af det tyske gesandtskab i København. Da den udkom i 1941, blev den kun anmeldt i det nazistiske dagblad *Fædrelandet*, og salget gik trægt. Det var ikke noget, der kunne måle sig i popularitet med Artur Dinters roman *Die Sünde wider das Blut* (Synden mod Blodet), en roman, der kom i ikke mindre end 23 oplag mellem 1917 og 1943 i et samlet oplag på 2,3 millioner⁷ i det tysktalende område. Så nok var propagandaen i Danmark af samme kvalitet som i Tyskland, hvad måske havde en sammenhæng med, at meget af den var oversættelser af tyske originaler, men virkningen af den var noget forskellig. I Tyskland havde vedholdende antisemitisk propaganda medført, at der blev lavet jødellovgivning, men ikke i Danmark. Og denne tingenes tilstand var nok til, at Anti-Jødisk Ligas ungdomsorganisation i for-

Trykt jødestjerne af papir som nazister i København klæbde på huse tilhørende jøder og ved døre, hvor jøder boede i februar 1942. Københavns Politi konfiskerede en håndfuld af disse stjerner. Opklæbning af jødestjerner minder om nogle af Cimbrertyrens kendte chikanerier. Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm: Københavns Byret: 21. Afdeling: Straffeakter 1947: sag nr 135–139 [pakke 123]. Foto med Landsarkivets tilladelse: Vilhjålmur Örn Vilhjålmsen.

sommeren 1942 var ved at tabe tålmodigheden med al den blødsødenhed.

Denne ungdomsorganisation, der havde navnet *Cimbrertyren*, gik derfor i gang med at tage sagen i egen hånd og gengive navnlig den danske ungdom muligheden for, at det nordisk-folkelige endelig kunne være ”herre i eget hus”, altså dansk blod skulle bestemme hvordan der skulle være i Danmark. Ud med den skadelige jødiske indflydelse, ligegyldigt i hvilken forklædning den optrådte! Og det med det samme!

Nåja, ungdom og ungdom; af den senere retssag mod NSAP/Dansk Anti-Jødisk Ligas formand, Aage H. Andersen, fremgår det, at de medlemmer, der var ude og genere nogle jødiske, var i alderen mellem 18 og 39 år⁸, så der var altså flere blandt dem, der var ude over deres første ungdom.

Og hvad lavede de så? NSAP havde sit hovedkvarter i Gentofte Kommune, og som jo er et pænt sted, og der lavede de så følgende: ”Det blev planlagt, at man skulle foretage Opklæbninger af anti-jødiske Plakater og Jødestjerner ved Jødeforretninger og Jø-

ders Bopæl, desuden Rudeknuserier og Paamaling af anti-jødiske Sentenser rettet imod Jøders Ejen- dom og Forretninger. Endvidere var det ogsaa paa Tale at fremskaffe Sprængbomber til Rudeknus- ning.” Derudover skruede man ogsaa navnepladerne af dørene på huse og lejligheder, hvor man ”vidste” at ”her bor en jøde” eller en ”jødeætling”.

Derudover sørgede man for, at dansk ungdom ikke kom i forbindelse med ”ikke-dansk musik”, såsom swingmusik, ”negermusik”, arrangeret af jøder for at undergrave det nordiske blod. Derfor opsøgte man så de steder, hvor ”swingpatterne” holdt til og dan- sede i deres hvide tennissokker og hvide gummisko til subversiv musik spillet af f. eks. Svend Asmus- sen og Børge Roger Henriksen og Leo Matthie- sen, således at der ”i hvert Fald ved to Lejligheder blev iværksat Demonstration i Kastning af Stink- bomber, nemlig ved et Møde af Swinginteresserede i Odd Fellow Palæet og i Restaurant Heidelberg”.⁹

Hvad skulle denne aktivitet til, som strakte sig over sommeren 1942? Det fremgår ogsaa af politirapport- ten, nemlig: ”Formaal(et) tilsyneladende har været at udøve en vis aktiv Terror overfor Jøder”.¹⁰

Og det lykkedes da ogsaa at jage en skræk i livet på dem, som det gik ud over. ”Vi ved hvor du bor”. Det var ikke nogen tom trussel dengang heller.

På engelsk er skræk ”terror”, så det, der blev lavet, var terrorisme. Cimbrentyren var med andre ord en terrororganisation. Sådanne holdt politiet øje med; derfor var organisationen ogsaa infiltreret af to agen- ter for politiet og modstandsbevægelsen¹¹, der meld- te tilbage til kriminalpolitiet ved to overbetjente.

Terrorvirksomheden tjente et højere politisk formål, nemlig ”Formaalet var at tilvejebringe en skarpere Kurs i den anti-jødiske Virksomhed og Anlednin- gen var vistnok en vis Utilfredshed indenfor Liga- ens Ungdomsafdeling”.¹² Denne del af terrorvirk- somheden lykkedes ikke.

Der er ikke i denne retssag bevaret noget materiale om, hvorvidt der er blevet foretaget anmeldelser til politiet af Cimbrentyrens terrorvirksomhed, men fra en anden retssag kan vi blive klar over, at f.eks. antisemitisk telefonterror i 1942 var noget, som poli- tiet i Gentofte politikreds tog lidt let på, og at det ikke nødvendigvis ledte til en efterfølgende efter- forskning.¹³ Så måtte folk altså leve med skrækken. Det er så først bagefter man kan finde ud af, at poli- tiet efterforskede disse partiorganiserede antisemi- tiske kredse og deres virksomhed. Derfor kan man sige, at der var en vis, men meget diskret, politibe- skyttelse af jødiske danskere.

Dog var denne politibeskyttelse ikke nok til at forhindre, at der forekom rudeknusning, kastning af stinkbomber, overvejelse om og anskaffelse af sprængbomber, opløbning af plakater, påmaling af jødestjerner, opsætning af anti-jødiske plakater og afskrubning af dørskilte. Den slags måtte folk virke- lig være i stand til at tåle. Og det gjorde de jo ogsaa.

For det var jo, trods alt, ”kun” en ”lille antisemitis- me”; at være klar over: ”Vi ved hvor du bor – og gør vi det, så kan vi komme og hente dig og dine”. Nok til at den del af den politiske virksomhed lykkedes. I navnlig Gentofte Kommune lykkedes det at sætte en skræk i livet på nogle. Og det var jo nok til at de ”holdt op med at være så frække”, at de ikke ”kendte deres plads” i det Danmark, der var på vej ind i ”det stortyske Rige” som dengang var under etablering.

NOTER

¹ At man kan dø af følgerne af en ”lille” antisemitisme viser f.eks. mordet på Marie Meyer i Rude skov den 20. oktober 1943. Fru Meyer blev slået ihjel bl.a. fordi hun var fremkommet med antisemitiske ord, rettet dels mod hendes mand og hans familie, dels mod jøder i almindelighed. På den baggrund var det så ”let” for dem, der slog hende ihjel, at ”bevise” at hvis hun havde sagt noget mod ”jøder”, så havde hun nok ogsaa ellers gjort noget mod dem. Der blev bl.a. udspremt et rygte om, at hun skulle have stukket den rute, som hendes egen mand var flygtet med til Sverige den 8. oktober 1943. Derudover ville rygterne vide, at hun havde omgang med tyskere hjemme hos sig selv, nu, hvor hendes mand var flygtet til Sverige. Baseret på disse rygter blev hun derfor ”selvfølge- lig” en trussel, og derfor blev hun slået ihjel af modstandsbevægelsen, dvs. folk

i hendes egen omgangskreds, der havde en (mere eller mindre) perifer tilknytning til modstandsbevægelsen. Under sagens opklaring viste det sig dog, at nok var fru Meyer fremkommet med antisemitiske udtalelser, men hun havde ikke stukket nogen transportrute til Sverige og havde ingen omgang med besættelsesmagten. Retssagen kunne dog først finde sted i 1946-47.

² Sadisme har formen "cruelty is fun". Den sætter ind lige præcis der, hvor ligegyldighed og afstumpethed holder op. Juridisk er det tortur.

³ Den nazistiske antisemitisme havde f.eks. til opgave at "fjerne jøderne fra det offentlige liv". Det er jo netop det samme som at sige, at det er umuligt at opfatte noget jødisk, og nogen jødiske, fordi der ikke er noget eller nogen. "Offentligt liv" består i at det er muligt at opfatte noget uden forhindringer, i modsætning til modstykket, "privat", der har indbygget sådanne forhindringer.

⁴ En variant af dette er formodningen om, at der er en direkte proportional sammenhæng mellem antallet af jøder og antisemitisme. Jo flere jøder i et land, jo mere antisemitisme er der. En af begrundelserne for at nægte jødiske flygtninge fra Det tredje Rige opholdstilladelse i Danmark mellem 1933 og 1939 var eksplicit at "hvis der kommer flere jøder ind i Danmark, så vil der komme antisemitisme". Dette argument er antisemitisk, fordi det siger at "det er jødernes egen skyld" at der er antisemitisme. Det er også et uholdbart argument fordi det har fundet en årsag (skyld) til antisemitisme.

⁵ Ikke desto mindre er det det, som Leni Yahil siger i sin konklusion af undersøgelsen af forløbet af den danske jødeaktion (Leni Yahil; *The Rescue of Danish Jewry: Test of a Democracy*, 1969, s. 382): "The Danish people is a normal

people", fordi der angiveligt ikke er antisemitisme i Danmark.

⁶ Siegfried Matlok 1988: *Danmark i Hitlers hånd*, Holkenfeldt, s. 29.

⁷ Cornelia Essner 2001. *Die "Nürnberger Gesetze" oder die Verwaltung des Rassenwahns 1933-1945*. Ferdinand Schöning, Paderborn, München, Wien, Zürich, s. 32-34. Hovedpersonen har navnet Herman Kämpfer (altså Kæmper), en mand hvis hele liv bliver ødelagt af jøderne, indtil han møder døden på slagmarken under 1. Verdenskrig, hvor han dør heldedøden på slagmarken af et skud gennem hjertet. Romanens knap 300 sider er meget vanskelig at læse, netop fordi den er så antisemitisk hele vejen igennem.

⁸ *Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm*: DF. 001, Københavns Byret, Retsopgøret: Straffeaakter, 21, 1947 135 – 1947 – 139. 123: Politirapport af 21. januar 1947 for Københavns Politis 2. Undersøgelseskammer.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*

¹³ *Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm*: DF-001 Københavns Byret, 1943-1976, Landsretssager: Nævningesager: Straffeaakter. 918, I, ØL.907: Rapport Mandagen den 25. Oktober 1943. Heri meddeler en mand at han og hans kone har modtaget anonyme telefonopringninger med antisemitiske trusler i løbet af de sidste år og at han havde meldt det både til politiet og telefonselskabet, men der blev ikke gjort mere ved det; "hvorfor ved Komparanten ikke". Han havde også bopæl i Gentofte Kommune.